

Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of Marmara Social Research

Sayı 7, Haziran 2015

TÜRKİYE’DE SANAYİ POLİTİKASI VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Münevver Soyak¹

Özet

Gelişmekte olan ülkelerde, uygulanacak sanayi ve yatırım politikalarıyla birlikte gelen yabancı yatırımların, bu ülkelerin sanayileşme süreçlerine olumlu etkilerde bulunacağına dair bir inanç vardır. Bu çalışmada 2000’li yılların başından günümüze kadar Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımların miktarı ve sektörel tercihlerinin; ülkenin sanayi politikasıyla ne kadar uyum içinde olduğu ve gerçekleşmesi istenen sınai derinleşmeye bu yatırımların bir katkısının olup olmadığı soruları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Politikası, Sanayileşme, İmalat Sanayi, Hizmet Sektörleri, Doğrudan Yabancı Yatırım

JEL Kodları: O140, F210

AN ASSESSMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN INDUSTRIAL POLICY AND FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN TURKEY

Abstract

There’s a belief, if developing countries implement industrial and investment policies, they get attention of foreign investments and this leads to positive impact for their industrialisation process. In this article, you’ll read assessments about whether amount and their sectoral preferences of foreign direct investments come to Turkey since 2000 create coherence with industry policy of that country or not and questions about the investments’ contribution to expected industrial deepening.

Keywords: Industrial Policy, Industrialization, Manufacturing Industry, Service Sectors, Direct Foreign Investment

JEL Codes: O140, F210

¹Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Öğretim Üyesi

Giriş

Gelişmekte olan ülke hkmetlerinin birçoğu, uygulayacakları sanayi ve yatırım politikalarıyla birliktedişardan gelecek yabancı yatırımların, ülkelerinin dinamik karşılaştırmalı üstünlükleriyle uyum içinde sanayilerinin yeniden yapılanmasına katkıda bulunacağına inanır. Bu çalışmada 2002-2012 döneminde Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların (DYY) miktarının ve sektörel tercihlerinin, ülkenin sanayi politikası ve stratejisiyle ne derece örtüştüğü ve arzu edilen sanayileşme sürecinin yn ve niteliğine bu yatırımların herhangi bir katkısının olup olmadığı soruları üzerine yoğunlaşılacaktır. Bu amaçla, çalışmanın birinci bölümünde sanayileşme süreci, sanayi politikası olgusu ve GOÜ'lerin sanayileşme sürecinde nasıl bir yapısal değişime (derinleşmeye) ihtiyaç duyduğuna yönelik tespitler yapılacaktır. İkinci bölümünde GOÜ'lerin kalkınma ve sanayileşmesinde DYY'nin olumlu ve olumsuz sosyoekonomik etkileri üzerinde durulacaktır. nc ve son bölümünde ise özellikle 2000 yılı sonrası dönem için Türkiye'nin mevcut sınai yapısı ve sanayi stratejisi açısından ülkeye gelen DYY'nin analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu bölümünde Türkiye'nin 2000'li yıllardaki Sanayi Vizyon ve Stratejisi ortaya konularak, DYY'yeynelik yansımalarla atıfta bulunulacak; 2002-2012 döneminde Türkiye'ye gelen DYY'nin genel profili ve sektörel dağılımı tespit edilerek, bu yapının ülkenin sanayi politikası ve stratejisiyle ne derece örtüştüğüne yönelik tespitler yapılacaktır.

Son yıllarda özellikle Türkiye'deki akademik yazında DYY'nin sosyoekonomik etkileri üzerine çok fazla sayıda makale yayınlanmasına karşın, Türkiye'ye gelen DYY'nin sektörel tercihleri ile ülkenin sanayi politikası ve stratejisi arasında ilişki kurmayı hedefleyen çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde kaldığına dikkat çekmek gerekir. İlgili dönemde (Bayraktar, 2003), (Görmezöz, 2007), (rnek, 2008), (şahin, 2010), (Ekinci, 2010), (Turan, 2010), (Koyuncu, 2011), (Delice ve Birol, 2011), (Saray, 2011), (Yılmaz, Kaya ve Akıncı, 2011), (Aydemir ve diğerleri, 2012), (Mercan ve Yurttaıkırmaz, 2013), (Bozdağlıoğlu ve Evlimoğlu, 2014) gibi eserler, Türkiye'ye gelen DYY'nin farklı sosyoekonomik etkilerini incelemeyi amaçlayan çok sayıda çalışmadan bazılarıdır. Çalışmanın konu edildiği dönemde Türkiye'ye gelen DYY'nin sektörel tercihleri ile ülkenin sanayi politikası arasında dolaylı da olsa ilişki kurmayı hedefleyen çalışmalarından en önemlileri ise (şenses ve Taymaz, 2003), (Soyak, 2005), (Erdil ve diğerleri, 2011)'dir. Bu bağlamda alışma Türkçe akademik yazınındaki ilgili konuda mevcut boşluğu doldurma gayretini de içinde taşımaktadır.

1-Sanayileşme, Sanayi Politikası ve DYY

Sanayileşme süreci, bir ülkenin yüksek katma değerli ürünler üretebilme yeteneği kazanması adına sınaî yapıda emek-yoğun üretim faaliyetlerinden bilgi ve teknoloji-yoğun üretim faaliyetlerine doğruyaşanan gelişme olarak tanımlanabilir. Serbest piyasa koşullarının başarabildiğinin ötesinde sanayileşme sürecinin niteliğini ve yönünü etkilemeye yönelik hükümet politikalarına ise sanayi politikaları denir (Lall, 1994, s. 65).Günümüzde dünyanın gelişmiş ülkelerinde geleneksel girdilere dayalı emek ve kaynak-yoğun sanayilerin önemi azalırken, yüksek teknolojili sanayiler ve hizmetlerin önemi hızla artmaktadır. Bu süreçte sanayide yeni teknolojilerin elde edilmesi, yeniden üretilmesi ve Ar-Ge gibi yenilikçi faaliyetler uluslararası rekabet gücünün temel belirleyicisi haline gelmektedirBu bağlamda gelişmiş ülkelerle arasında derin teknolojik uçurumlar bulunan Türkiye gibi GOÜ'lerinuygulayacağı sanayi politikasının temel vizyonu, emek ve kaynak-yoğun ürünlerden yüksek-teknolojili ürünlere doğru üretim ve ihracat yapısını değiştirecek nitelikte imalat sanayiinde yapısal değişimi sağlamak olmalıdır (Soyak, 2005, s. 62).

Dolayısıyla böylesi bir sanayi politikasıyla bütünleşmiş olarak uygulanacak yabancı sermaye politikaları ülkenin dinamik karşılaştırmalı üstünlüklerini gözeterek, gelecekte rekabet avantajı sağlamayı hedeflediği orta ve yüksek teknolojili ürünlerin üretilip, ihraç edildiği sektöre yönelik spesifik bazı teşvik ve destekleme tedbirlerini içermek durumundadır.

Uluslararası standartlara göre DYY, “*bir ekonomide yerleşik yatırımcının diğer bir ekonominin yerleştiği olan bir işletmeye uzun vadeli ilişki kurmak amacıyla yaptığı sınır ötesi yatırım olarak tanımlanmaktadır*”(TCMB, 2013, s.11). Dünyada DYY'nin çok önemli bir bölümüçokuluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılmaktadır. En basit tanımıyla ÇUŞ'ler belirli bir merkezden yönetilen ve aynı anda dünyanın çeşitli ülkelerinde mal ve hizmet üreten devasa organizasyonlardır. Bu bağlamda DYY'yi ise, ÇUŞ'lerin ana merkezinin bulunduğu ülkenin dışındaki bir ülkede, yeni bir tesis kurması ya da mevcut bir yerli şirketi satın alarak veya sermayesini yükselterek kendisine bağlı bir duruma getirmesi olarak tanımlamak mümkündür (Seyidoğlu, 2007, ss.598-620).

GOÜ'lerde ÇUŞ kanalıyla gelen DYY'nin ülkenin dinamik karşılaştırmalı üstünlükleriyle uyum içinde sınaî yeniden yapılanmaya önemli ölçüde katkıda bulunabileceğine yönelik iddialar oldukça fazladır. Buna göre sermayenin batı ülkelerindeki daralan sınaî alanlardan GOÜ'lerdeki genişleyen alanlara aktarılabilmeğinin altı çizilmektedir. Ancak yine deÇUŞ'lerin ev sahibi ülkenin dinamik karşılaştırmalı üstünlüklerini yansıtmayan sınaî

alanlara da yatırım yapabilmesi ve bu durumun GOÜ'lerin sanayileşme süreçlerini sınırlayabilmesi mümkündür. ÇUŞ'lerin GOÜ'lerdeki yatırımlarının ülkenin sanayileşmesine hizmet edebilmesinin bazı koşullarına dikkat çekilmektedir. Bir tarafta girdi maliyeti avantajları ve teknolojik yenilikler, diğer tarafta ise örgütsel yapılar ve pazar yapıları bu açıdan önemli unsurlar olabilmektedir (Ballance ve Ansari, 1995, ss. 197-208).

2- GOÜ'lerin Kalkınma ve Sanayileşmesinde DYY'nin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

İlgili koşulların farkında olan GOÜ'ler sermaye ve teknoloji yetersizliklerini giderme, satın alma güçlerini artırma ve döviz darboğazından kurtulma gibi yollarla rekabet güçlerini artırmak amacıyla ucuz işgücü, esnek bürokratik mevzuat ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için cazip bir ortam yaratmaya çalışmaktadır. Günümüz koşullarında GOÜ'lerin birçoğu, kalkınmanın finansmanında geleneksel yöntem olan dış borç yerine yabancı sermayeyi ülke içine çekmeyi tercih etmektedir. Geçmiş yıllarda; sermaye açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliği azaltmak, üretim maliyetlerini düşürmek, ihracatı artırmak ve ithal ikamesi sağlamak gibi amaçlarla tercih edilen yabancı sermaye günümüzde bunlara ilaveten, yurtiçi piyasalarda rekabet ortamı yaratmak, yeni teknolojileri ülkeye çekmek, know-how getirmek, dışa açılmak ve insan kaynaklarını geliştirmek gibi nedenlerle de tercih edilir hale gelmiştir (Bayraktar, 2003, ss.16-18).

Diğer taraftan DYY ve ÇUŞ'lerin GOÜ'lerin kalkınma ve sanayileşme süreçlerini olumsuz etkileyebileceğini belirten bir grup iktisatçı ise ÇUŞ'lerin özellikle *oligopolcü yapısını* vurgulayarak eleştirel bir tutum sergilemektedir. Uluslararası politik iktisat yazınında bu yaklaşımın örnekleri *Ulusalçı Yaklaşım* ve *Eleştirel Yaklaşım* gibi isimlerle anılmaktadır. Bu eleştirilerin temel vurgusu ÇUŞ'lerin *pazar gücüne* dayanır. ÇUŞ'lerin bu gücünün kaynağı; sermayesi, teknolojiyi kontrol etmesi, ürünü farklılaştırması, reklâm güdümlü pazarlama yapması ve hammaddelere ulaşmadaki ayrıcalıklar gibi bir dizi avantajın bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu eleştirilerde ÇUŞ'lerin varlığı aynı zamanda aksak piyasaların ortaya çıkmasının temel unsuru olarak görülmektedir. Bu eleştiriler ÇUŞ'lerin faaliyette bulunduğu GOÜ'lerdeki pazar gücüyle ilişkili bazı sonuçlara da ışık tutmaktadır (Soyak, 2007, ss.27-28). Buna göre ÇUŞ'ler GOÜ'lerin özellikle oligopolcü piyasalarında yatırım yapmak isterler ve bu durum ev sahibi ülkede rekabetin kısıtlanmasına ve sermayenin daha da yoğunlaşmasına neden olabilir. Bunun yanı sıra ÇUŞ'lerin pazar gücü ev sahibi ülkede tekeli elde etmelerine imkân tanır. Ancak kullanılan transfer fiyatlaması gibi çeşitli muhasebe oyunları bu kârlar yabancı yavru şirketlerin vergi gelirlerinde gösterilmeyebilir. Kaldı ki bu şirketlerin ev sahibi ülkelerden ciddi miktarlarda kâr transferlerinde de bulunması söz

konusudur. Ayrıca bu şirketler teknoloji sözleşmeleri yoluyla lisans verilen firmalar ve yavru şirketler üzerine sınırlayıcı maddeler dayatarak *pazar gücünü kötüye kullanabilir ve kısıtlayıcı iş uygulamalarına* gidebilirler. Nitekim yavru şirketlerin dünya piyasalarına yapacağı ihracatın kısıtlanması bu sınırlamalardan yalnızca biridir (Soyak, 2007, s 28).

Bu çalışmada esas olarak Türkiye'nin sanayi stratejisi ve politikasıyla, 2002'den bu yana ülkeye giren DYY'nin profili ve sektörel dağılımı arasındaki ilişki sorgulanırken, bunun yanı sıra, yukarıda sıralanan olumsuz etkilerin ne derece geçerli olduğuna ilişkin tespitler de yapılacaktır.

3- Türkiye'de Sınai Yapı ve Sanayi Stratejisi Açısından DYY'nin Analizi

3.1 Türkiye'de 1980 Sonrası Sanayileşme Politikaları ve Mevcut Sınai Yapı

Genel olarak sanayileşme, bir ülkenin uluslararası işbölümü içindeki konumunun değişmesine yönelik bir hedef olarak kabul edilirse, dış piyasalardaki rekabet gücünün başlıca iki stratejiye dayandırıldığı söylemek mümkündür; ucuz işgücü çalıştırmak veya yüksek teknolojili sanayi ürünleri üretmek. 1980'lerde belirginleşen ve 1990'lı yıllarda iyice su yüzüne çıkan uluslararası işbölümü; ucuz işgücüne dayalı emek-yoğun sanayilerin GOÜ'lerde kalmasını, sermaye-yoğun ileri teknoloji gerektiren sanayilerin merkez gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmasını beraberinde getirmekte, küreselleşme süreci bu yapıyı körüklemektedir (Soyak, 2002, ss.123-124). Bu bağlamda Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan sanayileşme politikalarının dışa açık ve *ucuz işgücü politikalarına* dayandırıldığı altını çizmek gerekir (Kepenek, 1999, ss.237-238). Bu süreçte biçimlenen Türk sanayisinin belirginleşen diğer temel karakteristiklerini ise küçük-orta ölçekli işletmelerin sayısının çok fazla olmakla birlikte, büyük işletme sayısının azlığı ve teknolojik açıdan büyük ölçüde dışa bağımlı bir sanayi yapısının varlığı olarak özetlemek mümkündür (Soyak, 2002, s.124).

3.2. Türkiye'nin Sanayi Vizyon ve Stratejisi: DYY'ye Yönelik Yansımalar

2000'li yılların başından itibaren Türk sanayinin bu yapısal sorunlarını çözme adına ilgili kamu otoritelerinin nezdinde bazı girişimlerde bulunulmuştur. TC. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın öncülüğünde Türkiye'nin sanayi vizyonunu belirlemek amacıyla tüm paydaşların katılımıyla bir arama konferansı gerçekleştirilmiş ve bu arama konferansı neticesinde, Türkiye için uygulanacak stratejinin uzun dönemli vizyonu "*Orta ve yüksek teknolojili ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olmak*" olarak belirlenmiştir. Bu uzun dönemli vizyon kapsamında hazırlanan 2011-2014 yıllarını kapsayan Türkiye Sanayi Stratejisi'nin

genelamacı, “Türk Sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek, dünya ihracatından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerin üretildiği, nitelikli işgücüne sahipve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına dönüşümü hızlandırmak” olarak belirlenmiştir.(TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010, ss.10-11).

Bu vizyona ve genel amaca yönelik olarak;

-“Orta ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracat içindeki payının artırılması,

-Düşük teknoloji sektörlerde katma değeri yüksek ürünlere geçişin sağlanması,

- Becerilerini sürekli geliştirebilen şirketlerin ekonomideki ağırlılığının artırılması,

şeklinde üç temel stratejik hedef tespit edilmiştir”. (TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010, ss.10-11).

Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin 2000’li yıllarda imalat sanayi üretim ve ihracat yapısının teknoloji yoğunluğuna göre payları AB ortalamasıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir. (Bkz. Tablo-1)

Tablo 1 İmalat Sanayi Üretim ve İhracatının Yapısı (Yüzde Pay)

Teknoloji Yoğunluğu(1)	TÜRKİYE		AB		
	Üretim	İhracat	İhracat(3)		
	2002	2008(2)	2002	2008	2006
Yüksek	5,1	4,1	6,2	3,1	21,6
Ortanın Üstü	18,2	24,8	24,3	30,9	41,1
Ortanın Altı	26,7	32,1	22,8	37,7	19,1
Düşük	50	39	46,8	28,3	18,3
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: DPT 2010 yılı programı

(1) OECD sınıflandırması esas alınmıştır.

(2) 2006 fiyatlarıyla DPT tahminidir.

(3) OECD üyesi AB Ülkeleri

Biraz daha geriye gidersek, Türkiye sanayisinin 1990’lı yıllarda var olan ve gelecekte rekabet üstünlüğu sağlayabileceği imalat sanayii alt sektörlerinin profili ve bu sektörlerin yaratacağı sosyoekonomik etkilerin,“Sanayi Stratejisi: 1995–2005” başlıklı çalışmada daele alındığı görülmektedir (TTGV ve TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1995).

Bu strateji belgesinden hareketlede bazı hususların altını çizmek mümkündür:

Strateji belgesinde yer alan rekabet gücü endeksinde, ilk beş sırada yer alan tekstil-giyim, gıda-içki-tütün, kimya-ilaç, demir-çelik ve toprak ürünleri üreten sanayilerin ülke

ekonomisinde belirleyici bir özelliğe sahip olmakla birlikte, genellikle istihdamda bir artış olmadan katma değerde reel bir artış yaşandığı ve bu katma değer artışını açıklayabilecek bir üretim artışının gerçekleşmediği görülmektedir. Daha da önemlisi bu sektörlerdeki Ar-Ge ve teknolojik yenilik faaliyetleri dünya piyasalarında rekabet üstünlüğü sağlayacak nitelikte olmayıp, ilgili sektörler gelecek için umut vaat etmemektedir. Şenses ve Soyak gibi yazarlara göre bu sektörler Türk sanayiinin 1980'ler sonrasında yönlendirildiği dışa açık sanayileşme politikalarının bir ürünüdür. Özellikle de **ortanın altı ve düşük teknoloji** gerektiren *gıda, tekstil ve giyim sektörlerinin* gerek üretim, gerekse ihracat açısından imalat sanayiinde ağırlıklı olduğu, emek-yoğun olan bu sektörlerde rekabet gücünün ucuz işgücü politikalarına dayandırıldığı dikkat çekmektedir. İlgili sektörlerdeki teknolojilerin bir çok ülkede olgunluğa eriştiği gerçeği bir yana, ucuz işgücü politikalarına dayalı bir sanayileşme stratejisinin de sağlam dayanaklarının olmadığı açıktır (Soyak, 2002, s.124, Şenses, 1989, s.99).

Bu strateji belgesinde vurgulanması gereken diğer önemli nokta ise ilk beş sektörü izleyen *taşıma araçları, elektrik makineleri ve makine imalat sektörleriyle* ilgilidir. Bu sektörler genelde **Mühendislik Sanayileri** olarak da tanımlanmakta ve **orta üstü-yüksek teknoloji yoğun** nitelikteki bu sanayiler, modern ekonomik anlayışta gelecekte büyük etkinliğe sahip olacak sektörler olarak nitelenmektedir. *Mühendislik Sanayileri* olarak isimlendirilen *elektrikli makine, makine imalat ve taşıma araçları sektörlerine bakıldığında řu alt sektörler dikkat çekmektedir* (TTGV ve TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1995).

- Elektronik ve telekomünikasyon cihazları (büro ve bilgi işlem makineleri, radyo, audio-visual araçlar, TV, haberleşme cihazları vd.),
- Isıtıcı-soğutucu cihazlar, elektrikli güç makineleri, elektrikli tıbbi ve hassas cihazlar,
- Elektriksiz motor ve makine, dokuma makineleri, tarım makineleri ve diğer makineler,
- Binek otomobiller, motorlu taşıt parçaları, demir, deniz ve havayolu taşıtları.

Soyak'a göre bu sektörler teknolojisi büyük ölçüde standartlaşmakta olan ya da henüz standartlaşmamış ürün devresi ürünleri üreten imalat sanayii alt sektörleridir. Özellikle teknolojisi standartlaşmamış faaliyet alanlarında ürün geliştirme oranı çok yüksek ve yoğun Ar-Ge harcaması yapılması gerekmektedir. Gelişmiş ekonomilerin rekabet üstünlüklerini ve sosyoekonomik yapılarını bu sektörlerde yoğunlaştırdıkları görülmektedir (Soyak, 2002, ss.126-127)

Türk sanayinin,yeni teknolojileri kullanan ve bu teknolojileri uyarlayıp, daha da geliştirebilen bir yeniden yapılanma içine girebilmesi ve uluslararası piyasalarda yeni, kaliteli ve yüksek

katma değerli ürünlerle rekabet eden bir pozisyona ulaşılması arzu ediliyorsa; ilgili sektörler sanayi stratejisinin kritik alanları olarak kabul edilmeli ve doğrudan yabancı yatırımları bu sektörlerle yönlendirecek önlemler ivedilikle alınmalıdır.

Peki, olması gereken bu iken, ülkeye gelen DYY, ilgili sanayi politikası ve stratejisine uygun sektörleri tercih etmekte midir?

3.3 Türkiye'ye Gelen DYY'nin Genel Profili ve Sektörel Dağılımı

Çalışmanın bu aşamasında 2002-2013 döneminde Türkiye'nin DYY profili hakkında tespitler yapılacak ve gelen DYY'nin sektörel dağılımından hareketle, yukarıda ana hatları verilen *Türkiye Sanayi Vizyonu ve Stratejisine* bu yatırımların herhangi bir katkı sunup sunmadığı gözler önüne serilecektir.

Dura (2005)'e göre; Türkiye'ye son yıllarda gelmekte olan ve gerçekte *üretim, istihdam ve yeni teknoloji* gibi unsurlarla bir ilgisi bulunmayan *sıcak para* da yabancı sermaye kapsamında değerlendirilmektedir. Ayrıca gelen DYY'ye bakıldığında ise, büyük ölçüde *özelleştirmeye* ya da *krizleri fırsat bilerek* ülkeye sızmakta; marka olmuş ya da stratejik alanlardaki yerli kuruluşları satın alma yolunu tercih ederek, yeni kapasite artışları yaratmamaktadır. Dura bu yapılanın, ÇUŞ açısından *yatırım*, iken Türkiye açısından *plasman* olarak değerlendirmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Dura, 2005, ss.1-3).

Türkiye'de 1980'lerin ortalarından bu yana gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarında yöntem olarak çok büyük ölçüde blok satış yöntemi tercih edilmekte; bu yolla gelen ÇUŞ'ler oligopolcü alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin yönetimini ele geçirerek, rekabet konusunda beklenen yararların ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu durumda, önceden milli olan şirket yabancıya eline geçtiğinden, değişen yalnızca kâr sahibi ve vergi mükellefi olmakta, dolayısıyla vergi gelirlerinde de herhangi bir artış beklenmemektedir. Bununla birlikte transfer fiyatlaması ve kâr transferi yoluyla yurt dışına gelir transferleri artabilmektedir (Dura, 2005, ss.1-3, Soyak 2007, s.29).

2013 yılı itibariyle Türkiye'de 139,3 milyar ABD doları olan yurtiçindeki doğrudan yatırımların, toplam yükümlülüklerimiz (613 milyar ABD dolar) içindeki payı %23'tür. Bu oran doğrudan yabancı yatırımlar içinde asıl önemli payın spekülâtif nitelikli olan portföy yatırımlarına ait olduğuna işaret etmektedir (TCMB, 2013, ss. 10-14)

-Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (2002-2012)

TCMB’nin 2013 yılına ait *Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na* göre; toplam yükümlülükler içerisinde yer alan yurt içinde doğrudan yatırımlarkalemi, yurt dışında yerleşiklerin Türkiye’ye yaptıkları sermaye yatırımları ile Türkiye’deki yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından ve ilişkili şirketlerden kullandıkları kredilerden oluşmaktadır. Bu rapora göre 2013 yılı itibariyle yurtiçindeki doğrudan yatırımların (139,3 milyar ABD doları) toplam yükümlülüklerimiz (613 milyar ABD doları) içindeki payı %23 civarındadır ve 2012 yılından 2013’e iki dönem arasında yeni yatırımlar 9,7 milyar ABD doları artmasına karşın, döviz kurlarındaki artış ile şirketlerin piyasa değerlerindeki düşüşten dolayı da 51,8 milyar ABD dolarlık bir düşüş yaşanmıştır. Sonuçta, yurt içinde doğrudan yatırımlar sermaye kaleminde net olarak 42,2 milyar ABD dolarlık bir azalış meydana gelmiştir. 2012 yılı sonu itibarıyla 181,5 milyar ABD doları olan yurt içinde doğrudan yatırımlar sermaye kalemi, 2013 yılı sonu itibarıyla 139,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2013, ss. 10-14).

İlgili dönemde gerçekleşen yapı değişimini anlayabilme adına Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımına 2002 ve 2012 yılları açısından karşılaştırmalı olarak bakıldığında, konumuz açısından ilgi çekici tespitlere yol açacak bir profil ortaya çıkmaktadır:

Tablo-2’den hesapladığımız verilere göre, 2002 yılında toplam doğrudan yabancı yatırımların içinde tarım sektörünün payı %01, sanayi sektörünün payı %65 (imalat sanayi %53) ve hizmetler sektörünün payı %34 iken, 2012 yılında bu oranlar tarım için %03, sanayi için %43 (imalat %27) ve hizmetler için %56 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlardan çıkan en temel sonuç toplam doğrudan yabancı yatırımlar içindeki imalat sanayi yatırımlarının payının neredeyse yarı yarıya azalırken, yatırımların büyük ölçüde hizmetler sektörüne yönelmiş olmasıdır. Hizmetler sektörüne yönelik gelen DYY’nin ise büyük ölçüde bilgi iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, bankalar gibi parasal aracı kuruluşların faaliyetleri ile toptan ve perakende ticarete yönelmesi dikkat çekmektedir.

İmalat sanayii içinde yaşanan dönüşümü anlamak adına ise alt sektörler göre gelen doğrudan yabancı yatırımların, toplam imalat sanayi yabancı yatırımları içindeki paylarına bakmak gerekir. İmalat alt sektörlerinden *gıda, içecek ve tütün ürünleri* imalatındaki DYY’nin toplam imalat sanayii DYY’si içindeki payı 2002 yılında %20 iken, bu oran 2012 yılında %30’a yükselmiştir. Buna karşın çalışmamızda *Mühendislik Sanayileri* olarak nitelendirdiğimiz ve Türkiye Sanayi Vizyonu ve Stratejisinin kritik alt sektörleri olarak sunduğumuz diğer alt

sektörlerde durum řu şekildedir: İlgili oran Makine ve Teçhizat İmalatı için 2002 yılında %9,5 iken, 2012’de %10, Ulaşım Araçları İmalatında 2002 yılında %28 iken, 2012’de %19 ve bilgisayar, elektrik-elektronik ve optik ürünler imalatında ise 2002 yılında %4,8 iken 2012’de %12 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca sınai sektörler içinde elektrik ve gaz üretim ile dağıtımına yönelik gelen DYY’nin toplam sanayi sektörü içindeki payının 2002’de %16’dan, 2012’de %30’a yükseldiğinin de altını çizmek gerekir (Bkz; Tablo.2)

Küçükkiremitçi ve Aksoy’un da belirttiği gibi bu dönem içinde ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlarının büyük ölçüde ticarete konu olmayan, hizmetler üreten, iç talebe yönelik ve üretici olmayan sektörlerle yöneldiği dikkat çekmektedir. İmalat sanayine yönelen DYY’nin ciddi anlamda gerilediği bu dönemde gelen yabancı yatırımların ilgili sektörün alt sektörlerine dağılımına bakıldığında, genellikle düşük ya da orta düşük teknolojiye sahip sektörler olduğu anlaşılmaktadır (Küçükkiremetçi, Aksoy, 2011, ss.18-22).

TABLO 2. DOĞRUDAN YATIRIMLAR: YURT DIŞINDA YERLEŞİK KİŞİLERİN TÜRKİYE'DEKİ DOĞRUDAN YATIRIMLARI (SEKTÖREL DAĞILIM)
(milyon ABD doları)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TARIM SEKTÖRÜ	45	46	27	43	236	81	181	310	92	299	524	523	700	607
A. Tarım, Avcılık ve Ormancılık	45	46	27	43	236	81	181	310	92	299	524	523	700	607
SİNAİ SEKTÖRLER	11.732	11.439	10.703	19.637	20.539	26.795	28.871	47.260	18.748	47.541	66.112	55.268	79.617	60.981
B. Madencilik ve Taşocakçılığı	262	59	213	279	1.706	1.472	1.675	2.507	1.104	2.059	3.433	2.575	5.273	3.805
C. İmalat	9.777	10.245	8.725	15.868	15.276	21.683	24.393	38.672	14.238	34.873	46.953	34.311	50.646	44.465
CA. Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	2.188	2.859	1.757	2.687	2.734	4.115	5.540	8.055	3.336	7.193	11.500	7.881	14.454	11.297
CB. Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	286	321	246	294	311	328	220	280	150	310	509	375	530	439
CC. Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	2	2	4	3	1	2	7	3	1	3	3	3	3	3
CD. Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	21	10	8	13	23	30	0	6	3	7	16	0	0	0
CE. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı ve Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	303	160	241	585	405	619	574	824	419	734	713	351	571	389
CF. Kök Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	360	699	349	524	485	761	1.302	1.473	690	2.147	2.579	2.669	3.583	3.535
CG. Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerin İmalatı	1.278	864	804	1.373	1.516	2.546	2.909	5.086	1.724	4.649	5.158	4.161	5.801	4.731
CH. Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	665	689	544	975	760	1.053	1.182	1.452	535	1.374	1.664	1.268	2.118	1.811
CI. Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	429	474	244	605	1.255	2.357	2.131	2.953	1.305	2.800	3.400	2.210	3.227	2.359
CJ. Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Teçhizat Hariç)	349	527	270	707	675	1.001	1.053	6.261	2.572	4.185	5.015	3.096	2.239	1.730
CK. Makina ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı	699	410	822	1.089	988	1.357	1.853	1.381	692	2.767	608	352	509	385
CL. Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	1.130	712	425	1.662	950	1.261	1.452	2.436	623	2.260	6.211	4.760	6.438	6.454
CM. Ulaşım Araçları İmalatı	1.964	2.361	2.419	5.163	5.147	6.189	6.119	8.414	2.170	6.412	8.821	6.255	9.775	9.471
CN. Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayii	103	157	592	188	26	64	51	48	18	32	756	930	1.388	1.859
D. Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	1.693	1.135	1.765	3.490	3.557	3.640	2.058	4.791	2.833	10.287	15.363	18.149	23.351	12.553
E. Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	745	1.290	573	322	363	233	347	156
HİZMETLER SEKTÖRÜ	7.035	7.201	5.540	10.915	16.400	43.031	64.396	104.359	56.567	90.170	114.535	75.121	101.185	77.744
F. İnşaat	22	338	389	442	57	397	290	804	435	927	868	949	1.396	1.437
G. Toptan ve Perakende Ticaret	2.748	2.277	1.407	4.739	3.068	6.814	7.946	14.299	7.287	14.769	20.762	11.138	17.085	14.490
H. Ulaştırma ve Depolama	394	870	134	675	291	4.048	264	463	425	1.173	1.232	1.141	2.247	1.987
I. Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	270	199	129	124	560	1.039	966	961	298	733	636	514	618	352
J. Bilgi ve İletişim	1.842	610	1.306	1.145	7.273	15.508	30.770	33.608	21.207	26.097	33.685	23.790	28.034	20.478
K. Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1.578	2.756	1.777	3.608	3.526	12.091	18.642	43.281	19.863	38.551	48.604	32.219	43.446	33.201
Parasal Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (Bankalar)	1.339	2.335	1.534	2.913	2.701	10.348	15.484	35.774	16.754	32.104	38.962	25.889	31.599	20.622
Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Fonları (Zorunlu Sosyal Güvenlik Hariç)	144	151	104	136	178	926	1.181	3.213	1.807	4.166	6.379	4.638	7.519	8.515
Holding Şirketlerinin Faaliyetleri	0	52	8	118	113	197	1.360	2.630	712	1.221	2.245	965	3.169	2.860
Diğer Finansal Hizmet Faaliyetleri	95	218	131	441	534	620	617	1.464	590	1.060	1.018	727	1.159	1.204
L. Gayrimenkul Faaliyetleri	0	0	0	91	1.235	2.254	873	1.431	417	784	1.876	1.200	1.822	1.347
M. Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	0	0	0	0	0	0	72	283	77	165	214	236	373	257
N. İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	2.728	4.346	1.594	3.230	3.473	2.349	3.186	2.063
O. Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
P. Eğitim	0	0	0	14	39	63	58	95	26	3	5	36	69	48
Q. İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	71	138	341	44	231	459	1.408	3.261	3.033	1.096	1.997	841	1.541	1.090
R. Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	110	13	57	33	120	358	367	1.505	1.869	2.343	25	42	67	64
S. Diğer Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	12	22	36	299	1.158	666	1.301	930
T. Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
U. Uluslararası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	18.812	18.686	16.270	30.595	37.175	69.907	93.448	151.929	75.407	138.010	181.171	130.912	181.502	139.332

Kaynak: TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu 2013, s.58

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Genel kabul gören düşünceye göre GOÜ'lerin kalkınma ve sanayileşmesinde dış borçlanmadan çok doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının katkısı kritik bir önem arz etmektedir. DYY'nin belirli koşullarda, bazı ülkelerin ekonomik kalkınmasında başat aktör olduğu gerçeği kolay kolay yadsınamaz. in, İrlanda, Singapur, Hindistan ve Hong Kong gibi ülkelerde DYY'ın ilgili ülkelerin ekonomik başarısındaki rolü birçok iktisat tarafından önemsenmektedir. DYY'nin ekonomik kalkınmada olumlu etkiler yaratacağını savunan iktisatlar, bu olumlu etkilerin sanayileşme sürecinde de devam edebileceğine işaret etmektedir. Hkmetlerin yürüteceği uygun sanayi ve DYY politikalarıyla birlikte, gelen yatırımların ülkenin dinamik karşılaştırmalı üstünlükleriyle uyum içinde sınai yeniden yapılanmaya önemli lde katkıda bulunabileceğine yönelik iddialar oldukça fazladır. Bu çalışmada 2002-2012 döneminde Türkiye'ye gelen DYY'nin sektörel tercihlerinin, ülkenin kabul ettiği Sanayi Vizyonu ve Stratejisi'yle ne derece örtüştüğü, gelen DYY'nin sanayi politikalarını ne derece yansıttığı sorusu üzerine yoğunlaşılmıştır.

Yapılan basit hesaplamalar sonucunda ilgili soruya yönelik ulaşılan en net sonuç; 2002-2012 döneminde Türkiye'de toplam DYY içindeki imalat sanayi yatırımlarının payının neredeyse yarı yarıya azalırken, yatırımların büyük lde hizmet sektörlerine yönelmiş olduğudur. Hizmet sektörlerine gelen DYY'nin ise büyük lde bilgi, iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri ile bankacılık gibi parasal aracı kuruluşlarave toptan-perakende ticarete ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. İmalat sanayii içinde yaşanan dönüşüm ise DYY'nin bu sanayideki yeni tercihlerinin, ulaştırma araçları ve makine-teçhizat gibi *Mühendislik Sanayilerinden* ziyade gıda, iki ve tütün ürünleri imalatı olduğuna işaret etmektedir. 2002-2012 döneminde imalat sanayiine gelen DYY, Türkiye Sanayi Vizyonu ve Stratejisinin kritik alt sektörleri olarak kabul ettiğimiz *Mühendislik Sanayilerine* neredeyse hiç bir katkı yapmamaktadır. Ayrıca sınai sektörler içinde elektrik ve gaz üretimi ile dağıtımına yönelik gelen DYY'nin toplam sanayi sektörü içindeki payının neredeyse iki katı arttığının da altını çizmek gerekir. Sonuç olarak Türkiye'de 2002-2012 döneminde DYY'nin sektörel profilinde yaşanan değişim ışığında, imalat sanayine yönelen DYY oransal olarak ciddi anlamda gerilerken; gelen yabancı yatırımlarının alt sektörlere göre dağılımına bakıldığında da genellikle *düşük ya da orta düşük teknolojiye* sahip sektörlerin ne çıktığı dikkat çekmektedir.

Daha genel açıdan bakarsak; DYY'nin ev sahibi ülkeye gelmesiyle birlikte ülkeye yeni teknolojilerin geleceği, rekabetçi sektörlerin ihracat performansının artacağı, ülkenin üretim ve istihdam potansiyelinin yükseleceği, ithal ikamesinin gerekleēeceęi ve vergi gelirlerinin yükseleceği yönündeki beklenen olumlu etkilerin, Türkiye'de ilgili dönem için geçerli olduğunu söylemek oldukça iyimser bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, C., İ Arslan, C. Uncu, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi “, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, 2012
- Ballance, R.H., J. A. Ansari, H.W. Singer, *Uluslararası Ekonomi ve Sınai Kalkınma: Üçüncü Dünyada Dış Ticaret ve Yatırım*, (Çev: C. Balkır ve A. Ersoy), İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1985,
- Bayraktar, F., *Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Ocak 2003
- BozdağlıoğluY., U. Evrimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal ve Ekonomik Yansımalar”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi DÜSBED*, YIL-6 S.11, Nisan 2014
- Delice, G.,Y. Birol, “Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dış Ticaret Bilançosu: Türkiye üzerine Bir Uygulama, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt/Vol. XXX, Sayı/No. 2, 2011,
- Dura, “C.,Yabancı Sermaye Türkiye’ye Zarar Veriyor”, *Türk Solu Dergisi*, Sayı. 88, 15.8.2005
- Ekinci, A., “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi (1980-2010), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, , 6(2), Ekim 2011
- Erdil, E.,T. Pamukçu ve diğerleri, *Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermayeli Firmaların Ar-Ge Etkinliklerinin Analizi*, YASED, 2001
- Görmezöz, K.K, Türkiye’ye Doğrudan Gelen yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerine Etkisi, TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞKUR, Ankara, 2007
- Kepenek, Y.,“Türkiye’nin 1980 Sonrası Sanayileşme Süreci”, *75. Yılda Çarklarda Chip’lere* (içinde), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- Koyuncu, F. Turan, “Doğrudan Yabancı Yatırımların İktisadi Büyümeye Etkisi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz”, *Anadolu International Conference in Economics II* June 15-17, Eskişehir, Turkey, 2011,
- Küçükiremitçi, O., O. Aksoy, “Sanayide Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *TMMOB Sanayi Kongresi*, 2011
- Lall, S., “IndustrialPolicy: The Role of Government in Promoting Industrial and Technological Development”, *UNCTAD*, 1994
- Mercan, M. Z.,Yurttañıkılmaz, “Doğrudan yabancı yatırımlar-cari işlemler açığı ilişkisi: Türkiye için ampirik bir analiz”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı. 87, 2013

Örnek, İ., “Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Cilt: 63 Sayı: 2, 2008

Saray, O., Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği, *Maliye Dergisi*, Sayı 161, Temmuz-Aralık 2011,

Seyidoğlu, H., *Uluslararası İktisat*, 16. B, Güzem Can Yayınları, 2007, ss.598-620

Soyak, A., “AB Sürecinde Türkiye Sanayi Politikası Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *TMMOB, Ölçü Dergisi*, Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı, Aralık 2005

Soyak, A., Çokuluslu Şirketler Melek mi, Şeytan mı? İktisat Ekolleri ve Türkiye Gerçekleri, *Bilim ve Ütopya*, Sayı:158, Ağustos, 2007

Soyak, A., "Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye", "*Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*, (içinde), Ed: Alkan Soyak, İstanbul: Om Yayınevi 2002

Soyak, A., *Ekonomi ve Politikada Ulusal Tavr*, Der Yayınları, 2011

Şahin B. Erdil, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2010, Cilt: 47 Sayı: 550

Şenses, F., *1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye’de Sanayileşme*, Ankara: Verso Yayıncılık, 1989, s. 99.

Şenses, F., E. Taymaz, “Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor, Ne olmalı?”, *ERC Working Papers in Economics* 03/0, 1 February 2003

TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, Aralık 2013, s11

TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2011-2014: AB Üyeliğine Doğru, Aralık, 2010, ss.10-11

TTGV, T.C Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Stratejisi: 1995–2005, II. Sanayi Şurası, 15 16 Haziran 1995, Ankara: 1995.

Turan, Z., “Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkemiz Ekonomisine Etkileri ve katkıları”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 13, Sayı. 149, Mayıs 2010

Yılmaz, Ö., V. Kaya ve M. Akıncı, “Türkiye de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980-2008)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı.3, 2011